

4. Andrew T. Guzman, Timothy L. Meyer. International Soft Law. *Journal of Legal Analysis*. 2010, P. 171–225. URL: <https://doi.org/10.1093/jla/2.1.171>

5. Senden, Linda A.J. Soft Law and its Implications for Institutional Balance in the EC. Utrecht. 2005. P. 79–99.

6. Митрофанов І. І. *Методологія й організація юридичних наукових досліджень : навчальний посібник*. Кременчук : В-во «НОВАБУК», 2023. 312 с.

7. Senden, Linda A. J. *Soft Law in European Community Law*. Oxford and Portland Oregon. 2004. 533 p.

8. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року. *Офіційний вісник України*. 2004. № 26. Ст. 1733.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-48>

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЧЕРЕЗ МЕХАНІЗМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Хребтова Алеся Анатоліївна

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

В сучасних умовах глобальних екологічних викликів захист екологічних прав громадян стає одним із пріоритетних напрямків державної політики. Забруднення навколишнього середовища, зміна клімату та виснаження природних ресурсів негативно впливають на якість життя населення. У цьому контексті механізми адміністративного судочинства відіграють ключову роль у забезпеченні реалізації та захисту екологічних прав громадян. З точки зору теорії права, екологічні права належать до третього покоління прав людини, що вимагає особливих механізмів їх захисту. Концепція сталого розвитку, яка поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти, повинна стати основою для правозастосування. Принципи превентивності та «забруднювач платить» мають бути інтегровані в судову практику. Це означає, що суди повинні не тільки карати за порушення, але й сприяти попередженню екологічної шкоди.

Проблематику захисту екологічних прав через адміністративне судочинство досліджували такі науковці, як О. В. Кузьменко, Н. В. Плахотнюк, В. С. Шаповал, а також міжнародні експерти Річард Лазарус та Ютта Бруне.

Незважаючи на існуючу правову базу, реалізація екологічних прав громадян часто стикається з перешкодами. Це пов'язано з недостатньою ефективністю механізмів адміністративного судочинства, складністю доказування екологічних правопорушень та низьким рівнем екологічної свідомості населення.

Механізми адміністративного судочинства відіграють фундаментальну роль у забезпеченні захисту екологічних прав громадян. У контексті правової держави та принципу верховенства права, адміністративне судочинство є ключовим інструментом, який дозволяє громадянам протистояти порушенням з боку органів державної влади та інших суб'єктів, що впливають на екологічні права та інтереси.

Конституція України (ст. 50) гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» деталізує ці положення, встановлюючи правові, економічні та соціальні основи охорони довкілля.

Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) надає громадянам можливість оскаржувати рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, якщо вони вважають, що їхні права порушені. Це створює правову основу для захисту екологічних прав через адміністративні суди.

Проблеми реалізації полягають в наступному:

1. **Нормативні колізії та прогалини** (незважаючи на існування нормативно-правової бази, спостерігається недостатня узгодженість між різними законодавчими актами у сфері екологічного права. Це створює правову невизначеність та ускладнює процес судового захисту екологічних прав);

2. **Обмежений доступ до правосуддя** (високі судові збори, складність процедур та відсутність належної правової допомоги обмежують можливість громадян ефективно використовувати адміністративне судочинство для захисту своїх екологічних прав);

3. **Складність доказування** (доведення причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єкта та негативними екологічними наслідками є складним завданням. Це вимагає спеціальних знань та експертних висновків, які не завжди доступні);

4. **Недостатня компетентність суддів** (відсутність спеціалізації суддів у екологічних справах може призводити до поверхневого розгляду справ та прийняття необґрунтованих рішень);

5. **Тривалість судових процесів** (затягування розгляду справ знижує ефективність захисту прав та може призвести до незворотних екологічних наслідків).

Пропозиції щодо вдосконалення механізмів захисту полягають в наступному:

1. Реформування нормативно-правової бази

➤ Кодифікація екологічного законодавства: Створення єдиного Екологічного кодексу України сприятиме систематизації нормативних актів та усуненню правових колізій.

➤ Гармонізація з міжнародним правом: Врахування міжнародних стандартів та принципів, закріплених у конвенціях ООН та інших міжнародних договорах, підвищить ефективність національного законодавства.

2. Покращення доступу до правосуддя

➤ Спрощення процедур: Введення спрощених процедур розгляду екологічних справ, зниження судових зборів для таких категорій справ.

➤ Підтримка громадських організацій: Надання права екологічним громадським організаціям представляти інтереси громадян у суді.

3. Посилення доказової бази

➤ Розвиток екологічної експертизи: Створення незалежних експертних установ, які надаватимуть якісні та об'єктивні експертні висновки.

➤ Використання принципу інверсії тягаря доказування: У певних випадках тягар доказування може бути покладений на відповідача, особливо якщо мова йде про діяльність з потенційно високим ризиком для довкілля.

4. Спеціалізація судів та судів

➤ Створення екологічних судів або спеціалізованих палат: Це дозволить забезпечити професійний та компетентний розгляд екологічних справ.

➤ Підвищення кваліфікації суддів: Проведення регулярних навчань та семінарів з екологічного права для суддів та працівників суду.

5. Підвищення екологічної свідомості

➤ Громадські кампанії: Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності громадян про їхні екологічні права та механізми їх захисту.

Досвід країн Європейського Союзу показує ефективність спеціалізованих екологічних судів. Наприклад, в Нідерландах та Швеції існують судові інстанції, які займаються виключно екологічними справами.

Орхуська конвенція, ратифікована Україною, встановлює стандарти доступу до екологічної інформації, участі громадськості в прийнятті

екологічно значущих рішень та доступу до правосуддя з екологічних питань. Впровадження її положень у національне законодавство та практику є важливим кроком до покращення захисту екологічних прав.

Основними викликами залишаються недостатнє фінансування судової системи, корупція та політичний вплив на суди. Подолання цих проблем вимагає комплексних реформ, спрямованих на зміцнення незалежності судової влади та підвищення її ефективності.

Захист екологічних прав громадян через механізми адміністративного судочинства є складним, але вкрай необхідним завданням. Вдосконалення нормативно-правової бази, підвищення професійного рівня суддів, спрощення доступу до правосуддя та активна участь громадськості можуть суттєво підвищити ефективність цього процесу. Інтеграція міжнародних стандартів та передового досвіду сприятиме формуванню в Україні сучасної та дієвої системи захисту екологічних прав.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 41. Ст. 546.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35–36. № 37. Ст. 446.
4. Кузьменко О. В. Адміністративно-правові засади захисту екологічних прав громадян. Київ : Юрінком Інтер, 2018.
5. Плахотнюк Н. В. Екологічні права людини в Україні: теорія і практика реалізації. Харків : Право, 2019.
6. Шаповал В. С. Судовий захист екологічних прав громадян. Київ : Наукова думка, 2020.
7. Lazarus, R.J. *The Making of Environmental Law*. University of Chicago Press, 2004.
8. Brunnée, J. *Principles of International Environmental Law*. Cambridge University Press, 2020.
9. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) від 25 червня 1998 р. № 994_015 / Конвенцію ратифіковано Законом N 832-XIV (832-14) від 06.07.99.